

برآورد اثر تحریم‌های آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه حقوق بشر: موردکاوی حق بر توسعه

عبدالکریم شاحیدر^۱
فرزانه دشتی^۲

چکیده

همواره ایالات متحده آمریکا، پس از انقلاب تحریم‌های بسیاری را بر جمهوری اسلامی ایران تحمیل نموده است. این تحریم‌ها با هر اهدافی که صورت می‌پذیرند، سبب نقض آشکار ارزش‌ها و اصول اساسی حقوق بشر می‌شوند و به‌طور مستقیم و غیرمستقیم حق حیات، حق کار، حق آموزش و حق توسعه و... را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهند. روش تحقیق، روش توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد. در این پژوهش، تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران، با هدف شناخت نقش آن‌ها بر تضییع و نقض حق بر توسعه مورد بررسی قرار خواهد گرفت. بر این اساس، این پرسش مطرح می‌شود که «تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران، چه تأثیری بر حق بر توسعه در ایران را فراهم نموده است؟». با توجه به بررسی‌های این پژوهش، یافته‌های آن نشان می‌دهد که تحریم‌های ایالات متحده آمریکا، ضمن هدف قرار دادن مستقیم مردم ایران، موجب تضییع شدید حقوق اساسی آنان و از جمله حق بر توسعه در ایران گردیده است.

واژگان کلیدی: ایالات متحده آمریکا، تحریم، حقوق بشر، حق بر توسعه، جمهوری اسلامی ایران.

۱. استادیار گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
ashaheydar1400@pnu.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه پیام نور، دزفول، ایران.

مقدمه

یکی از اصلی‌ترین مباحث سیاسی و حقوقی میان جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا، وضع تحریم‌های سنگینی است که ایالات متحده در سال‌های متمادی پس از انقلاب اسلامی، علیه جمهوری اسلامی ایران وضع نموده است. این تحریم‌ها، موجب ایجاد وضعیت آشفتگی و نابسامانی در درون کشور شده و از جهات گوناگون، بر زندگی ایرانیان تأثیر گذاشته است. باید اذعان نمود که این تحریم‌ها را از زوایای مختلفی مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند. در بسیاری از موارد، جنبه‌های سیاسی آن‌ها بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. همچنین، آثار اقتصادی آن نیز همواره مورد توجه پژوهشگران و نیز فعالان اقتصادی بوده است.

تحریم به اقدامی تشبیه‌گونه علیه یک کشور گفته می‌شود تا با اعمال فشار بر آن کشور، آن را وادار کنند تا الگوی رفتاری خود را تغییر دهد (غمامی، ۱۳۹۲: ۹۲). در واقع تحریم‌ها، وسایل و ابزارهای اجبارکننده بین‌المللی دولت‌ها محسوب می‌شوند برای تغییر رفتار طرف یا طرف‌های مقابل خود که دارای رفتار، به زعم آنان، نامناسب هستند. اعمال تحریم‌ها مبتنی بر نفی اصل برابری دولت‌ها در حقوق بین‌الملل می‌باشد و از ابزارهای خصوصاً آمیزی به شمار می‌آید که یک یا چند کشور علیه کشور دیگری وضع و از او می‌خواهند تا تغییرات اساسی و بنیادینی را در هنجار، ساختارها و رفتارهایش اعمال کند (غمامی، ۱۳۹۲: ۸۹). یکی از عمده مسائلی که به شدت در ایران تحت تأثیر تحریم‌های آمریکا قرار گرفته، حق بر توسعه است. تحریم، این حق مسلم ملت و دولت ایران را تضییع نموده است. زیرا توسعه و پیشرفت چه در معنای فرآیندی و چه از حیث ابزاری، همواره مورد توجه جوامع بشری بوده تا به زندگی بهتر و شرایط مطلوب‌تری دست یابند (منوچهری و دشتی، ۱۴۰۰: ۲۱۰). دستیابی به توسعه همواره از آرمان‌های جوامع، اعم از ملی و بین‌المللی بوده است؛ به طوری که آینده نظام‌های حقوقی آن‌ها در پرتو مفهوم توسعه ترسیم می‌شود. با درک اهمیت بنیادین توسعه به عنوان زیرساخت و پیش شرط تکامل جوامع، بعد از پایان جنگ جهانی دوم، مفهوم توسعه در صحنه بین‌المللی برای بازسازی آثار ویرانگر جنگ مذکور مطرح شد و به فراخور آن، اسناد و سازمان‌ها بین‌المللی متعددی برای تحقق آن شکل گرفت. در ادامه، منشور ملل متحد، یکی از اهداف سازمان ملل را ارتقای

سطح توسعه معرفی کرد و «کوفی عنان»^۱، دبیرکل اسبق سازمان ملل متحد، نیز مثلث توسعه، آزادی و صلح را الگوی راهنمای همه‌ی دولت‌ها در تأمین نیازها و تحقق آمال خود قلمداد کرد (سلیمی ترکمانی، ۱۳۹۷: ۴۰۶).

بر این اساس، در پژوهش حاضر این سوال مطرح می‌شود که «تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران، در چه ابعاد و زمینه‌هایی، موجبات تضییع حق بر توسعه را در ایران فراهم نموده است؟». یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که تحریم‌های ایالات متحده آمریکا، ضمن هدف قرار دادن مستقیم مردم ایران، آشکارا موجب تضییع و نقض شدید حقوق اساسی آنان و از جمله حق بر توسعه در جمهوری اسلامی ایران گردیده است. لذا در این پژوهش، به بررسی نقض حق توسعه در جمهوری اسلامی ایران به سبب تحریم‌های ایالات متحده پرداخته خواهد شد.

۱. تعاریف مفاهیم

الف) تحریم

تحریم عبارت است از یک اقدام میانی بین دیپلماسی و اقدام نظامی (موسوی و باقری دولت آبادی، ۱۴۰۰، ۲۲۶). باید اذعان نمود که تحریم‌ها از جمله مهم‌ترین ابزارهای پیشبرد سیاست خارجی هستند که از زمان جنگ جهانی دوم مورد توجه بازیگران عرصه‌ی بین‌الملل قرار گرفته‌اند. کشورها و یا سازمان‌های بین‌المللی، عموماً ترجیح می‌دهند از تحریم‌ها به جای نیروی نظامی استفاده کنند تا بتوانند بر رفتار دیگر بازیگران بین‌المللی اثرگذاری داشته باشند (موسوی و باقری دولت آبادی، ۱۴۰۰: ۲۲۲). لذا در تعریف جامع‌تری می‌توان گفت که تحریم مجموعه اقداماتی است که یک یا چند بازیگر بین‌المللی بر یک یا چند بازیگر دیگر به منظور تحقق یک یا مجموعه‌ای از اهداف خود به عمل می‌آورند؛ تنبیه طرف مقابل برای جلوگیری از اقدام برای مواردی که برای تحریم‌کننده ارزش دارد یا وادار ساختن طرف مقابل به رعایت بعضی هنجارها که برای طرف اقدام‌کننده مهم است (آل کجیاف و انصاریان، ۱۳۹۳: ۱۱).

ضمناً امروزه از طرفی کاربرد خشونت برای دستیابی به اهداف ظاهراً صلح‌آمیز می‌تواند هم از نظر منابع و هم از نظر سرمایه سیاسی یک سرمایه‌گذاری پرهزینه باشد. لذا، سیاست‌مداران برای

1. kofi Annan

دستیابی به اهداف خویش به ابزار دیگری نیاز دارند. همیشه دیپلماسی نیز ابزاری مؤثر نیست. در این شرایط، وقتی یک بازیگر، چه دولتی و چه سازمانی فراملی، می‌خواهد پیام واضحی را برای دولت هدف خود ارسال نماید یا بخواهد سعی کند رفتار یک رژیم نادرست را تغییر دهد، تحریم و به ویژه تحریم‌های اقتصادی به گزینه‌ای مناسب تبدیل می‌شود (Nivesjö, 2012: 1).

بنابراین، تحریم‌ها نمونه‌ای از ابزارهای اقتصادی و سیاسی برای تحمیل خواسته‌های یک کشور و یا به عبارتی تامین منافع آن به وسیله کشور دیگر استفاده از تحریم‌هاست، در این حالت کشور بزرگ و صاحب نفوذ در دنیای سیاست و اقتصاد قادر خواهد بود با اعمال محدودیت بر روی اقتصادی کوچک‌تر و صاحب نفوذ کم‌تر از خود، هزینه‌های اقتصادی و سیاسی بر کشور کوچک‌تر تحمیل کند و این وضعیت در صورت همراهی سایر بازیگران مهم اقتصادی و سیاسی در جهان با کشور بزرگ تحریم‌کننده ابعاد جدی‌تری به خود می‌گیرد (عزتی و سلمانی، ۱۳۹۴: ۷۰).

۲. توسعه

در خصوص توسعه تعاریف گوناگونی ارائه شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم. از نظر مایکل تودارو^۱، توسعه مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه‌کن کردن و از بین بردن فقر مطلق است. دادلی سیرز^۲ بر این اعتقاد است که توسعه جریانی چندبعدی است که تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل سیستم و نظام اقتصادی-اجتماعی را به همراه دارد. از نظر وی توسعه افزون بر بهبود میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی و مهم در ساخت‌های نهادی، اجتماعی اداری و نیز ایستارها و وجه نظرهای مردم می‌باشد. از نظر برنشتاین^۳ اشتیاق برای غلبه کردن بر سوء تغذیه، فقر و بیماری که از شایع‌ترین و مهم‌ترین دردهای بشری هستند، از جمله اهداف توسعه به شمار می‌آیند (ازکیا، ۱۳۸۶: ۲۴-۲۵).

لذا توسعه فرآیند پیچیده اجتماعی است برای حرکت ملت‌های توسعه نیافته که وضعیت اقتصادی عقب افتاده و تغییرات اجتماعی آرام دارند، به اقتصادی پویا و فعال با رشد اقتصادی

1. Michael Todaro
2. Dudley Sears
3. Bernstein

سالیانه مناسب و تغییرات سیاسی-اجتماعی موثر که کیفیت زندگی همه افراد جامعه در آن تضمین شود، می‌باشد (صداقت و دیگران، ۱۳۹۸: ۹۱). توسعه مفهومی است که با اهداف مختلف و در عرصه‌های گوناگون به کار رفته است. صرف نظر از برداشت‌های مختلف موجود در مورد این مفهوم، آنچه در تمامی این برداشت‌ها مورد نظر است عبارت است از پیشرفت و بهبود از وضعیت موجود به سوی وضعیت مطلوب. وضعیت مطلوب از منظر عامه عبارت است از بهبود وضعیت رفاه که مهم‌ترین آن معیشت بوده که دغدغه اصلی دولت‌ها نیز محسوب می‌گردد (صداقت و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۱۱). به طور کلی، توسعه به معنای کاهش نابرابری، اجحافات، محرومیت، فقر، فاصله‌ی طبقاتی، بی‌سوادی، بیکاری، اوضاع وخیم بهداشتی، عقب‌ماندگی، رشد اقتصادی، افزایش درآمدها، دسترسی کافی به کالاها و خدمات، تامین رفاه همگانی و شکوفایی و به عبارت دیگر، فراهم کردن حداقل وسایل و امکانات زندگی مادی و معنوی برای همه‌ی شهروندان است. لازم به ذکر است که همه این موارد، برای حق زندگی و گسترش حق کرامت انسان و استفاده‌ی بهینه‌ی وی از منابع، امکانات و استعداد‌های خدادادی ضروری است (عباسی، ۱۳۹۵: ۴۲۱؛ طباطبائی و عسگرخانی، ۱۳۹۸: ۱۳۴-۱۳۳).

۳. حق بر توسعه

باید بیان نمود که «حق بر توسعه»، از مصادیق نسل سوم حقوق بشر است که به واسطه‌ی آن تمامی شهروندان یک جامعه از استحقاق مشارکت در توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه‌ی خود، همچنین بهره‌برداری از نتایج حاصل از چنین توسعه‌ای برخوردارند. حق مزبور گردآورنده‌ی حقوق مدنی و سیاسی از یک سو با حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از سوی دیگر بوده و تحقق کامل آن تاثیر عمیقی بر تحقق دیگر مصادیق حقوق بشر بر جای می‌گذارد (حبیبی و اقبالی، ۱۳۹۹: ۶۳۷). حق توسعه جزئی از حقوق بشر می‌باشد و جزء حقوق اساسی که ضامن آزادی و پیشرفت، عدالت و خلاقیت انسان است. پیش طرح حقوق بشر که توسط بنیاد بین‌المللی برای حقوق بشر تدوین شده است، حق توسعه را چنین تعریف می‌نماید: حقوقی است که بهره‌مندی تمامی انسان‌ها از زن و مرد را در یک سهم عادلانه و متناسب از اموال و خدمات تولیدی جامعه جهانی فراهم می‌کند. در این برداشت، هم به سهم دولت‌ها در تقسیم عادلانه کار بین‌المللی و هم به حق توسعه فردی توجه شده است. همچنین

همبستگی ملی و بین‌المللی مبنای اصل توسعه تلقی شده و عدالت غایت و هدف توسعه قلمداد شده است. هر چند که این رویکرد نسبت به حق توسعه به مثابه یک مسئله چند بعدی دیدگاه غالب را بین صاحب‌نظران تشکیل می‌دهد، با این وجود طبق دیدگاه دیگری حق توسعه یک حق فردی است که به انسان به‌طور مستقل از جامعه‌اش تعلق می‌گیرد. به نظر نمی‌رسد که تاکید بر جنبه فردی یا جمعی حق توسعه بتواند تاثیری بر ماهیت و محتوای این حق داشته باشد، چرا که در تحلیل نهایی این انسان است که هم محور و هم غایت توسعه می‌باشد (صداقت و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۱۲).

گفتمان «حق توسعه»، با تغییرات سیاسی جهانی در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، جنبش استعمارزدایی، شناسایی اصل حق تعیین سرنوشت و حق مردم برای پیگیری آزادانه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آغاز شد. در این جهت نقش حقوقدان سنگالی، ام‌بایه، به‌عنوان مبتکر حق توسعه برجسته است. او حق توسعه را به‌عنوان یک مطالبه کشورهای در حال توسعه قالب‌بندی کرد، که مستلزم تعهدات کشورهای توسعه‌یافته برای همکاری در سطح بین‌المللی است. او به دنبال این بود تا زبان حقوق را به صداهای جهان سوم که در حال شکل‌بخشیدن به اصول و تجویزات جهان‌شمول برای اقتصاد جهانی بودند، اضافه کند. بایه و سایر طرفداران حق توسعه تلاش نمودند تا مطالبه طولانی‌مدت نظم نوین اقتصاد بین‌المللی را با رژیم بین‌المللی جدید حقوق بشر گره بزنند (حاجی یوسفی و غائبی، ۱۳۹۶: ۲۱).

مجمع عمومی سازمان ملل متحد به سال ۱۹۸۶ اعلامیه‌ی حق بر توسعه را تصویب کرد. به‌طور کلی، ادعا بر این است که ملت‌ها صاحب چنین حقی هستند (باکسی، ۱۳۸۳: ۱۴۵). براساس بند ۱ ماده ۱ اعلامیه‌ی یاد شده: «حق بر توسعه یک حق مسلم (حقی غیرقابل سلب) است که به موجب آن هر فرد و جمعی، حق مشارکت (در) و مساعدت (به) توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی‌ای را دارد که در آن همه‌ی حقوق بشر و همه‌ی آزادی‌های اساسی به شکل کامل قابل تحقق باشند و [هر فرد و جمعی] حق بر منتفع شدن از این توسعه را دارد». پس از آن، به منظور تبیین دقیق‌تر مفهوم حق بر توسعه، کمیته‌های کاری متعددی در کمیسیون حقوق بشر تشکیل شد (تاموشات، ۱۳۹۸: ۱۳۸). طبق ماده ۱ اعلامیه‌ی حق بر توسعه، دولت‌ها در این زمینه صاحب تکلیف‌اند (شایگان، ۱۳۸۸: ۶۰). در همین راستا، بندهای ۱ و ۳ ماده ۲ این اعلامیه نیز «انسان» را موضوع مرکزی و اصلی توسعه دانسته که باید شریک و سود برنده فعال

حق توسعه باشد و دولت‌ها را موظف به تنظیم سیاست‌های مناسب توسعه می‌نماید (منوچهری و دشتی، ۱۴۰۰: ۲۱۳). همچنین مطابق مواد ۳ و ۴، دولت‌ها حق دارند از جامعه بین‌المللی برای توسعه خود تقاضای همکاری و کمک کنند (سنگوپتا، ۱۳۸۳: ۲۰۰).

بعد از تصویب اعلامیه، تلاش‌های گسترده‌ای در زمینه بسط مفهومی و اجرای حق بر توسعه در سطح بین‌المللی صورت گرفت؛ از جمله می‌توان به:

- برگزاری «کنفرانس مشاوره جهانی» در مورد حق بر توسعه؛
- تصویب اعلامیه وین و برنامه اقدام و تأکید بر حق بر توسعه در این سند جهانشمول؛
- ایجاد یک گروه کاری نامحدود و یک گروه بین‌المللی از کارشناسان و انتخاب یک کارشناس مستقل در زمینه حق بر توسعه.

مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز قطعنامه‌های متعددی در زمینه حق بر توسعه در فاصله زمانی سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۲ میلادی به تصویب رساند که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

الف) قطعنامه شماره ۱۵۵/۵۳ مورخ ۲۵ فوریه ۱۹۹۹ که در یک مقدمه و ۲۵ بند تدوین شده است.

ب) قطعنامه شماره ۱۷۵/۵۴ مورخ ۲۵ فوریه ۲۰۰۰ که حاصل کار نشست پنجاه و چهارم مجمع عمومی بوده است.

ج) قطعنامه شماره ۲۷۹/۵۵ مورخ ۱۲ جولای ۲۰۰۱ که به اعلامیه بروکسل معروف است و برنامه اقدام برای

کشورهای کمتر توسعه یافته برای سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۰ که به وسیله کنفرانس سوم ملل متحد راجع به کشورهای کمتر توسعه یافته تصویب شد.

د) قطعنامه شماره ۱۵۰/۵۶ مجمع عمومی مورخ ۸ فوریه ۲۰۰۲ که در نشست پنجاه و ششم و براساس گزارش کمیته سوم تصویب شد.

کلیه قطعنامه‌های فوق در زمینه حق بر توسعه تصویب شده‌اند و در شناخت دامنه، محتوا و مفهوم حق مزبور کمک شایانی می‌نمایند. علاوه بر این قطعنامه‌ها، قطعنامه شماره ۶۹/۲۰۰۲ کمیسیون حقوق بشر، اعلامیه هزاره سازمان ملل، اعلامیه نشست جهانی برای توسعه اجتماعی (اعلامیه کپنهاگ) و بیانیه دوربان از جمله اسناد دیگری هستند که به‌طور مختصر به

موضوع حق بر توسعه اشاره نمودند (رضایی نژاد، ۱۳۸۷: ۱۸-۱۷).

به واقع تلاش کشورهای در حال توسعه در قالب گفتمان «حق توسعه»، نوید ظهور نظم نوین اقتصاد بین‌الملل را در برابر اقتصاد بازار آزاد به ارمغان آورد. اگر چه حق توسعه را مفهومی فراگیرتر از رشد اقتصادی در بر می‌گیرد و امروزه عناصر فرهنگی، سیاسی و اجتماعی شامل این حق می‌گردند، ولی سیر تکوین این مفهوم گواه بر این ادعاست که توسعه اقتصادی و توسعه شاخص‌های رفاهی در هسته‌ی تعریف این حق قرار می‌گیرد. از این رو حق توسعه همان‌گونه که از یک سو از زیر مجموعه‌های حقوق بین‌الملل اقتصاد قرار می‌گیرد و از سوی دیگر یکی از مؤلفه‌های حقوق بشری تحت عنوان نسل سوم حقوق بشر با عنوان حقوق همبستگی ارتباط پیدا می‌نماید (خواجی، ۱۳۹۱: ۱۶).

لذا به نظر می‌رسد که حق بر توسعه فراتر از وصف انسانی توسعه به معنای خاص آن، به مثابه مفهومی از حقوق بشر و به تعبیر فریمن، تا اندازه‌ای حق جمعی در نظر گرفته شده است. تا جایی که امروزه این حق به شدت مورد توجه قرار گرفته و بر آن تاکید بسیار شده است. به نحوی که «حق توسعه» می‌تواند نه تنها برای افراد و اتباع کشور و یا در ارتباط با دولت‌ها و روابط متقابل در جامعه بین‌المللی، بلکه به عنوان یک «حق اساسی» و غیر قابل تقویض برای همه‌ی انسان‌ها و «مسئولیت» تحقق آن به مثابه یک حق غیرقابل انتقال و جهانی، جزء لاینفک از حقوق اساسی بشر از سوی همه تبیین شود و تحکیم یابد (منوچهری و دشتی، ۱۴۰۰: ۲۱۳-۲۱۴).

۴. تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران

ابتداً باید بیان داشت که یکی از مؤلفه‌های نظام بین‌الملل، هنجارها، قواعد و ارزش‌های حاکم بر آن است. این قواعد و هنجارها، اموری بین‌ذهنی و ارزش‌پایه‌ای هستند که سطح انتظارات از رفتار مناسب و متعارف دولت‌ها در عرصه بین‌المللی را شکل می‌دهند که در نتیجه پایبندی تمام بازیگران نظام به آن، روابط میان دولت‌ها و انتظارات آن‌ها از یکدیگر، قاعده‌مند می‌شود (محمودی کیا، ۱۴۰۰: ۱۴۴). لذا بر اساس منشور ملل متحد، مسئولیت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی بر عهده شورای امنیت سازمان ملل متحد می‌باشد، اما ایالات متحده آمریکا به‌طور یکجانبه تحریم‌های اقتصادی و سیاسی گسترده‌ای را علیه جمهوری اسلامی ایران تحمیل نموده است، به واقع، ریشه این برخوردهای خصمانه به شکل‌گیری انقلاب اسلامی باز می‌گردد.

لذا، جمهوری اسلامی ایران از اول خرداد سال ۱۳۵۹ تاکنون مورد تحریم این کشور واقع شده است. این تحریم‌ها در دوره کارتر و ریگان، بوش پدر و کلینتون و بعد از ۱۱ سپتامبر، شتاب بیشتری گرفته است. اقدامات یکجانبه آمریکا در تحریم ایران، ناقض حقوق متعددی از قبیل، حق حیات، حق آموزش، حق سلامت و بهداشت و حق توسعه، حق کسب اطلاعات، حق آزادی کسب و کار گردیده، مضافاً این که اصولاً تحریم‌های یکجانبه مخالف مفاد قطعنامه‌های سازمان ملل متحد نیز می‌باشد. همچنین این تحریم‌های یکجانبه آمریکا در تناقض آشکار با تضمین صلح و تحکیم امنیت جهانی، همگرایی اجتماعی ملل، محترم شمردن حق تعیین آزادانه سرنوشت و مخالفت با توسل به زور در روابط بین‌المللی است و برقراری همکاری‌های بین‌المللی در شرایط عادلانه و منصفانه براساس میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را با چالش‌های جدی مواجه می‌کند و مانع تحقق مقررات سازمان جهانی تجارت است که پیشتاز گسترش و توسعه نظام تجارت آزاد مبتنی بر چندجانبه‌گرایی محسوب می‌گردد. رفتار سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا از ابتدای پیدایش تاکنون همواره به یکجانبه‌گرایی و نقض حاکمیت قانون در سطح بین‌المللی تمایل فزاینده داشته است. لذا با استناد به این موارد می‌توان گفت که تحریم‌های یکجانبه علیه دولت‌ها به نوعی نقض حاکمیت قانون در سطح بین‌المللی محسوب می‌گردد. لذا ایالات متحده آمریکا با یکجانبه‌گرایی سعی بر پیشتازی در نقض تعهدات بین‌المللی و تهدید صلح و امنیت بین‌المللی را دارد (رحمانی و جعفری، ۱۳۹۸: ۶۹).

تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران از نظر تنوع و گستردگی، از گسترده‌ترین تحریم‌های اعمال شده علیه یک کشور است. ایالات متحده به خاطر ارتباطات گسترده‌ی سیاسی و تجاری با کشورهای گوناگون جهان، توانسته بسیاری از تحریم‌های یکجانبه‌اش را علیه جمهوری اسلامی ایران را عملاً به دیگر کشورها سرایت دهد. مثلاً برخی از شرکت‌هایی که عمده سهام آن‌ها متعلق به شرکت‌ها یا سرمایه‌گذاران آمریکایی است نیز در عمل مجبور به پیروی از تحریم‌های ایالات متحده آمریکا گردیده‌اند. همچنین، بسیاری از کشورها و شرکت‌های خارجی نیز از بیم اقدامات تلافی‌جویانه دولت آمریکا، مانند محدودیت دسترسی آن‌ها به امکانات و تسهیلات مالی و تجاری این کشور، به درجات مختلف از این تحریم‌ها پیروی نموده‌اند (چوپانی نجف‌آبادی، ۱۳۹۱: ۵).

با دقت در نوع تحریم‌ها، تحریم‌های وضع شده علیه جمهوری اسلامی ایران را می‌توان از

نظر ماهیت آن به هفت نوع تقسیم‌بندی نمود:

۱. «تحریم مالی»، «بانک‌های تجاری و بانک مرکزی»؛ ۲. «تحریم‌های اتحادیه اروپا و سازمان‌های بین‌المللی»؛ ۳. «تحریم‌های تجاری (صادرات و واردات) و سرمایه‌گذاری»؛ ۴. «تحریم نفتی»؛ ۵. «تحریم دانش، فناوری و تکنولوژی»؛ ۶. «توقیف اموال و دارایی‌های افراد و سازمان‌های ایرانی در خارج» و ۷. «تحریم تعامل و داد و ستد با افراد، ارگان‌ها و سازمان‌های ایرانی». باید اذعان نمود که این تحریم‌ها می‌توانند اثرات متفاوتی در زوایای گوناگون اقتصاد ایران به همراه داشته باشند که پژوهشگران به برخی از آن‌ها اشاره داشته‌اند. از جمله تحریم‌ها می‌توانند بر تولید و رفاه، پرتفوی بهینه‌ی سرمایه‌گذاران، رشد اقتصادی، آلودگی محیط زیست، ترکیب شرکای عمده‌ی تجاری ایران و..... تأثیر داشته باشند (نادمی و حسنون، ۱۳۹۸: ۱۵۵-۱۵۴).

در مجموع حجم گسترده‌ای از این تحریم‌ها توسط ایالات متحده آمریکا صورت گرفته است. ایالات متحده با تصویب قوانین تحریمی و فرامین اجرایی خاص ایران، بخش‌های انرژی، خودروسازی، بانک‌ها، اموال ایرانیان، برخی شخصیت‌های مهم ایرانی، بخش کشتیرانی و دیگر بخش‌های حمل و نقل انرژی جمهوری اسلامی ایران را مورد هدف قرار داده است. تا قبل از سال ۲۰۰۵ این کشور حدود سه قانون و هشت فرمان اجرایی مطرح کرده است که این تحریم‌ها بیشتر بر ممنوعیت‌های تجارت و توقیف اموال ایرانیان و ممنوعیت کمک‌های تسلیحاتی به ایران تأکید داشته‌اند. از سال ۲۰۰۵ تاکنون حدود ۸ قانون تحریمی و ۱۱ فرمان اجرایی از سوی ایالات متحده علیه جمهوری اسلامی ایران اتخاذ شده که بیشترین محدودیت‌ها بر بخش انرژی و بخش مالی بوده است (یاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۰).

جدول ۱. برجسته‌ترین تحریم‌ها، قوانین و فرامین اعمالی ایالات متحده علیه ایران تا سال ۲۰۱۵

عنوان	تاریخ	تحریم‌کننده	شرح عناصر برگزیده
فرمان اجرایی ۱۲۲۱۱، ۱۲۲۰۵، ۱۲۱۷۰	نوامبر ۱۹۷۹ تا آوریل ۱۹۸۰	جیمی کارتر	توقف دارایی‌ها و اموال ایران و منع تجارت برخی اقلام شامل واردات همه کالاها از ایران در سال ۱۹۸۱، براساس قرارداد الجزایر این ممنوعیت‌ها برداشته شد
کشور حامی ترور	ژانویه ۱۹۸۴	-	فروش تسلیحات و کمک‌های خارجی به ایران ممنوع شد

اعلام ریگان	سپتامبر ۱۹۸۷	رونالد ریگان	ممنوعیت فروش تجهیزات غواصی به ایران
فرمان اجرایی ۱۲۶۱۳	اکتبر ۱۹۹۲	رونالد ریگان	واردات همه نوع کالاها (به خصوص نفت) از ایران ممنوع شد
قانون عدم اشاعه تسلیحات نامتعارف ایران-عراق	اکتبر ۱۹۹۲	جورج بوش	انتقال کالاها یا تکنولوژی مربوط به تسلیحات کشتار جمعی و برخی سلاح‌های متعارف به ایران، تحریم شد
سیاست مهار دو جانبه ایران و عراق	آوریل ۱۹۹۴	بیل کلینتون	با صادرات سلاح‌های کشتار جمعی مقابله شد
فرمان اجرایی ۱۲۹۵۷ و ۱۲۹۵۹	مارس تامه ۱۹۹۵	بیل کلینتون	ممنوعیت هرگونه سرمایه‌گذاری ایالات متحده در ایران شامل بخش نفت و همچنین ممنوعیت انتقال کالا از ایالات متحده به ایران
قانون تحریم‌های ایران و لیبی	اوت ۱۹۹۶	بیل کلینتون	تحریم شرکت‌هایی که بیش از ۲۰ میلیون دلار در بخش نفتی ایران سرمایه‌گذاری کرده‌اند
فرمان اجرایی ۱۳۰۵۹	اوت ۱۹۹۷	بیل کلینتون	گسترش ممنوعیت صادرات به ایران
قانون منع تکثیر تسلیحات کشتار جمعی ایران	مارس ۲۰۰۰	بیل کلینتون	تحریم همه اشخاص حقیقی و حقوقی که کالاهای مربوط به سلاح‌های کشتار جمعی و موشک‌های بالستیک برای ایران فراهم می‌کنند
قانون اعتبارات کشاورزی	اکتبر ۲۰۰۰	-	منع دریافت ضمانت‌نامه‌های صادراتی دولت آمریکا
فرمان اجرایی ۱۳۲۲۴	سپتامبر ۲۰۰۱	جورج بوش (پسر)	تحریم دارایی‌های حامیان (شرکت‌ها و موسسه‌ها) مالی تروریست بین‌المللی
فرمان اجرایی ۱۳۳۸۲	ژوئن ۲۰۰۵	جورج بوش	توقیف دارایی‌ها و اموال حامیان و تولیدکنندگان تسلیحات کشتار جمعی
قانون حمایت از آزادی در ایران	سپتامبر ۲۰۰۶	بوش	تحریم کشورهای سرمایه‌گذار در ایران که به توسعه سلاح هسته‌ای و کشتار جمعی در این کشور کمک می‌کنند. تدوین ممنوعیت تجارت با ایالات متحده، جلوگیری از پول‌شویی‌های مرتبط با سلاح‌های کشتار جمعی
فرمان اجرایی ۱۳۴۳۸	ژوئیه ۲۰۰۷	بوش	توقیف دارایی‌های افراد حقیقی و حقوقی که از دید آمریکا در تلاش‌اند تا عراق را بی‌ثبات کنند
قانون تحریم‌های جامع پاسنگویی و عدم سرمایه‌گذاری	ژوئیه ۲۰۱۰	کنگره و اوباما	تحریم فروش بنزین به ایران، تحریم مؤسسه‌های مالی خارجی که از برنامه هسته‌ای ایران حمایت می‌کنند

فرمان اجرایی ۱۳۵۵۳	سپتامبر ۲۰۱۰	اوباما	توقیف دارایی‌های اشخاص دولتی ایرانی که حقوق بشر را نقض می‌کنند
قانون اختیارات دفاع ملی	مارس ۲۰۱۱	کنگره و ایاما	تحریم بانک‌های خارجی که با بانک مرکزی ایران در ارتباط هستند: توقیف اموال و دارایی‌های ایرانیان که از دید ایالات متحده حقوق بشر را نقض می‌کنند
فرمان اجرایی ۱۳۵۷۳	آوریل ۲۰۱۱	اوباما	توقیف اموال و دارایی‌های افرادی که حقوق بشر را در سوریه نقض می‌کنند، شامل افراد ایرانی
فرمان اجرایی ۱۳۵۷۳	مه ۲۰۱۱	اوباما	تأیید اصلاحات انجام شده در «قانون تحریم‌های ایرانی»
فرمان اجرایی ۱۳۵۹۰	نوامبر ۲۰۱۱	اوباما	تحریم حمایت‌های مالی و تکنولوژی در بخش‌های انرژی و پتروشیمی در ایران برای جلوگیری از توسعه منابع انرژی این کشور
قانون پاتریوت ایالات متحده	نوامبر ۲۰۱۱	کنگره و اوباما	مطرح کردن بخش مالی ایران به عنوان حوزه «نگرانی‌های پول‌شویی اولیه»
بخش ۱۲۴۵ قانون اختیارات دفاع ملی	دسامبر ۲۰۱۱	کنگره و اوباما	محدود کردن صادرات نفت ایران: تدوین بخش ۳۱۱ پول‌شویی
فرمان اجرایی ۱۳۵۹۹	فوریه ۲۰۱۲	اوباما	مسدود کردن کل دارایی دولت ایران در حوزه قلمرو ایالات متحده
فرمان اجرایی ۱۳۶۰۶	آوریل ۲۰۱۲	اوباما	مسدود کردن دارایی و اموال افرادی که در نقض حقوق بشر از طریق تکنولوژی ارتباطات دخالت داشته‌اند
فرمان اجرایی ۱۳۶۰۸	مه ۲۰۱۲	اوباما	تحریم دورزنندگان تحریم‌ها
فرمان اجرایی ۱۳۶۲۳	ژوئیه ۲۰۱۲	اوباما	تحریم مؤسسه‌های مالی خارجی که فروش نفت را تسهیل می‌کنند
قانون کاهش تهدید ایران و حقوق بشر روسیه	اوت ۲۰۱۲	کنگره و اوباما	تحریم علیه حمایت از بخش نفت ایران: تحریم ناقضان حقوق بشر در ایران و سوریه، تحریم شرکت‌های مرتبط با سپاه پاسداران
فرمان اجرایی ۱۳۶۳۸	اکتبر ۲۰۱۲	اوباما	گسترش قانون کاهش تهدید ایران و حقوق بشر روسیه

توقیف دارایی‌ها و اموال اشخاص حقیقی و حقوقی که اقدام با تأمین کالا با خدمات در بخش انرژی، ساخت کشتی و کشتیرانی کنند و یا عملیات مذکور را بیمه کنند؛ ممانعت از ورود درآمدهای نفتی به داخل کشور؛ تحریم ورود طلا، گرانبی، زغال کک، آلومینیوم و نرم‌افزارهای صنعتی مرتبط با بخش‌های انرژی و کشتیرانی با ایران؛ تحریم صداوسیما ایران و ریاست آن به دلیل نقض حقوق بشر	تصویب کنگره و موافقت اوباما	فوریه ۲۰۱۳	قانون اختیارات دفاع ملی
تحریم علیه بخش انرژی، کشتیرانی و کشتی‌سازی در ایران، تحریم ورود فلزات گران بهاء به ایران	کنگره و اوباما	ژانویه ۲۰۱۳	قانون حمایت از آزادی و مقابله با گسترش سلاح‌های هسته‌ای در ایران
تحریم مشارکت در صنعت خودروسازی ایران؛ توقیف دارایی بانک‌هایی که با ریال رایج در ایران تجارت می‌کنند	اوباما	ژوئیه ۲۰۱۳	فرمان اجرایی ۱۳۶۴۵

(منبع: یاری و همکاران: ۱۳۹۸)

۳. تحریم‌های ایالات متحده آمریکا و نقض حق بر توسعه جمهوری اسلامی ایران

ابتداً باید اذعان نمود که حق بر توسعه، از حقوقی است که می‌تواند با سایر نسل‌های حقوق بشر به ویژه نسل دوم حقوق بشر ارتباط بسیار تنگاتنگ و نزدیکی داشته باشد. زمانی که یک کشور نتواند در راه توسعه قدم بردارد و در اثر عوامل داخلی یا خارجی نظیر تحریم از مسیر توسعه دور بیفتد، عرصه و راه برای احقاق حقوقش در موارد دیگر حقوق بشر تنگ خواهد شد. توسعه اقتصادی، خود موجب اشتغال و تأمین حق بر کار و در نتیجه حق تأمین اجتماعی خواهد شد و نیز بر حق آموزش و حتی حقوق اقتصادی دیگر نیز تأثیر مستقیم و غیرمستقیم دارد.

در واقع، مبنای حق توسعه را می‌توان در همبستگی بین‌المللی خلاصه نمود. امری که نیاز متقابل ملت‌ها را به یکدیگر مد نظر قرار می‌دهد. از این رو اصل همبستگی بین‌المللی اقتضا می‌نماید که کشورها در اعمال مشروع آزادی اقتصادی خویش از توسل به هرگونه عملی که موجب ضرر اساسی برای دیگر تابعین حقوق بین‌الملل گردد خودداری ورزند. ماده ۵۵ منشور ملل متحد نیز بر «حصول شرایط ترقی و توسعه در نظام اقتصادی و اجتماعی» جهت ایجاد شرایط ثبات و رفاه برای تأمین روابط مسالمت‌آمیز و دوستانه‌ی بین‌الملل تأکید دارد. به تعبیری

به زعم تدوین‌کنندگان منشور ملل متحد توسعه‌ی اقتصادی ارتباط مستقیمی با صلح و امنیت جهانی بر قرار می‌کند، از این منظر تحریم‌ها به ویژه تحریم‌های اقتصادی در تضاد با همزیستی بین‌المللی که منادی صلح و ثبات جهانی است، می‌باشد. در مجموع تحریم‌های اقتصادی از آن روی که باعث اختلال در روند مبادلات اقتصادی که ارتباط مستقیمی با تعامل و همکاری جهانی دارند می‌شوند، همزیستی بین‌المللی را در معرض مخاطره قرار می‌دهند (خواجی، ۱۳۹۱: ۱۶).

همچنین، «میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی» به‌عنوان یک سند لازم‌الاجرا در بند ۲ ماده ۱ بر ممنوعیت هرگونه اختلال در روند همکاری‌های اقتصادی بین کشورها تاکید و تصریح می‌کند: «کلیه ملت‌ها می‌توانند برای نیل به هدف‌های خود در منابع و ثروت‌های طبیعی خود، بدون اختلال به الزامات ناشی از همکاری اقتصادی بین‌المللی مبتنی بر منافع مشترک و حقوق بین‌الملل، آزادانه هرگونه تصرفی بنمایند. در هیچ موردی نمی‌توان ملتی را از وسایل معاش خود محروم کرد». اعلامیه حق بر توسعه نیز در مواد مختلف، بر همکاری میان دولت‌ها برای تحقق و دستیابی به حق بر توسعه در قالب احترام کامل به قوانین بین‌المللی مربوط به روابط دوستانه و همکاری‌ها میان کلیه دولت‌ها براساس منشور ملل متحد تاکید می‌کند. بند ۳ ماده ۳ این اعلامیه با رد ایجاد هرگونه مانع در راه تعامل و همکاری بین‌المللی، به‌ویژه در روابط اقتصادی، مقرر می‌دارد: «کشورها وظیفه دارند تا در تعامل با یکدیگر تحقق توسعه و برچیدن موانع بر سر راه توسعه را تضمین کنند». علاوه بر این بند ۲ ماده ۴ اعلامیه حق بر توسعه، نه تنها تحریم اقتصادی را بر نمی‌تابد، بلکه ضرورت اعطای امکانات و تسهیلات به کشورهای در حال توسعه را یادآور می‌شود (فیروزی، ۱۳۹۶: ۸۴-۸۳).

در همین راستا در مقدمه منشور سازمان ملل می‌توان به ریشه‌های حق توسعه دست یافت که به موضوع «ترقی اجتماعی و شرایط زندگی بهتر با آزادی بیشتر» تصریح می‌کند (شایگان و دیگران، ۱۳۸۲: ۵۲). آن‌چنان که در اعلامیه وین و برنامه عمل ۲۵ ژوئن ۱۹۹۳م نیز توصیف گردیده، حق توسعه به صورت «حقی جهانی و جدایی‌ناپذیر و جز جدانشدنی حقوق اساسی بشر» ذکر است (ظریف و میرزایی، ۱۳۷۶: ۹۸). این حق متضمن آزادی و پیشرفت و بهره‌مندی عادلانه هر انسان از امکانات و منابع مادی و معنوی است که جامعه جهانی در اختیار دارد. مواردی که این حق شامل آن می‌شود، می‌تواند بسیار متنوع باشد و به حقوق دیگر بشر نیز مرتبط.

نظیر تغذیه، آموزش و بهداشت، مسکن، تامین اجتماعی، هنر، ارتباطات، آزادی، امنیت و کلیه لوازم و مقدماتی است. این مسائل و به دنبال آن حقوق، موجب تداوم حیات انسان و رشد مادی و معنوی است. از این رو بر اساس اسناد بین‌المللی، حق توسعه، حق جهان‌شمول، غیرقابل انتقال و بخش لاینفک از حقوق اساسی انسان‌ها از جمله حق حیات است و جامعه بین‌المللی و دولت‌ها باید در راه برخورداری از حق توسعه از مانع‌تراشی پرهیز نموده و همکاری مؤثر برای تحقق حق توسعه و رفع موانع آن انجام دهند (گودرزی، ۱۳۹۶: ۱۳۹).

لازم به ذکر است که اگر چه حق توسعه غالباً در قطعنامه‌های مجمع عمومی مورد تأکید قرار گرفته‌اند و قدرت اجرایی این قطعنامه‌ها مورد تردید می‌باشد اما از آن روی که این قطعنامه‌ها مورد حمایت اکثر کشورهای جهان قرار می‌گیرد، خط مشی کلی جامعه بین‌المللی را در زمینه پیشرفت و توسعه حقوق بین‌الملل مشخص می‌سازد. لذا حق توسعه به عنوان یکی از حقوق نسل سوم حقوق بشری که تأثیر پذیری زیادی از نظام اقتصاد بین‌الملل و مبادلات اقتصادی دارد، یکی از حقوق مسلم افراد و دولت‌ها می‌باشد. بدین جهت هرگونه تصمیم و اقدامی از جمله تحریم‌های اقتصادی که تابعین حقوق بین‌الملل را از این حق محروم سازد خلاف آشکار قواعد و هنجارهای بین‌المللی می‌باشد (خواجی، ۱۳۹۱: ۱۷). حتی در خصوص تحریم‌هایی که شورای امنیت براساس فصل هفتم منشور وضع و اجرا می‌نماید، به نظر می‌آید که اگر این‌گونه تحریم‌ها بر طبق منشور و به شکل قانونی هم اتخاذ شوند، نباید حقوق بنیادین و اساسی ملت‌ها و شهروندان را که لازمه کرامت و انسانیت آن‌هاست، نقض کند. اما متأسفانه تجربه تحریم‌های اقتصادی اعمال‌شده علیه کشورها، بیانگر این مطلب است که این تحریم‌ها قبل از آن که نظام سیاسی یک کشور را هدف بگیرد، مردم و شهروندان عادی آن کشور به‌ویژه افراد ضعیف از جمله کودکان و مادران را متأثر ساخته‌است. آثار و عوارض ناخوشایند این تحریم‌ها بر روی افراد عادی کشورها مورد ادعان مجامع و اسناد بین‌المللی است. پاراگراف ۸ ماده ۹ اعلامیه هزاره ملل متحد، یکی از اهداف کشورهای جهان را که در این اعلامیه متبلور شده رفع آثار زیان‌بار همین تحریم‌ها می‌داند و بر تعهد کشورهای امضاکننده این اعلامیه تأکید و مقرر می‌دارد: «عوارض ناخوشایند جانبی تحریم‌های اقتصادی سازمان ملل را روی افراد عادی کشورها به حداقل برسانیم، تحریم‌ها را در معرض بازبینی‌های منظم قرار دهیم و آثار زیان‌بار تحریم‌ها روی افراد و طرف‌های ثالث را حذف کنیم» (فیروزی، ۱۳۹۶: ۸۴).

در این میان بند ۴ قطعنامه کمیسیون حقوق بشر با عنوان «حقوق بشر و اقدامات قهرآمیز یکجانبه» به روشنی محدودیت‌های تجاری، محاصره، ممنوعیت معامله و مسدود کردن دارایی‌ها را به عنوان اقدامات مجبورکننده‌ای فهرست می‌کند که از لحاظ حقوق بشر جرم هستند (ظریف و میرزایی، ۱۳۷۶: ۹۸). در کنار این حق بر توسعه در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و مهم‌تر از آن در اعلامیه حقوق و تکالیف اقتصادی دولت‌ها (۱۹۷۴م) با اجماع پذیرفته شده و جزء حقوق بین‌الملل عام محسوب می‌شود. به طور کلی، دو گزاره اساسی در این حق دارای اهمیت است:

۱. کوشش کشورها برای توسعه‌شان باید مورد احترام دیگر دولت‌ها و سازمان‌ها قرار بگیرد. (به مثابه یک حق منفی)

۲. کشورهای توسعه‌یافته می‌بایست همه‌ی تلاش مادی و فناوریانه خود را برای کمک به کشورهای در حال توسعه به کار گیرند. (به مثابه حق مثبت)

هر دوی این موارد با تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران نقض و تضییع شده است، چرا که آمریکا و البته دیگر کشورهای تحریم‌کننده همراه با این کشور، جملگی از کشورهای توسعه‌یافته محسوب می‌گردند و هیچ‌وقت حق توسعه ایران را به رسمیت نشناخته‌اند. مثلاً در دستیابی ایران به انرژی هسته‌ای همچنان آن را با خلل متعددی مواجه کرده‌اند و از سوی دیگر خود موانع متعددی را در مقابل آن قرار داده و لذا این تحریم جامع نقض حق توسعه است؛ چرا که نه تنها اجازه توسعه مستقل را نمی‌دهد بلکه در وضعیت خصومت‌آمیز هرگونه کمک سایرین به کشورمان را نیز منتفی می‌کنند (غمامی، ۱۳۹۲: ۱۰۱). همچنین در اعلامیه ۱۹۷۰ روابط دوستانه میان ملل نیز در این رابطه تصریح می‌کند که دولت‌ها موظف‌اند تا صرف نظر از اختلافات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در حوزه‌های مختلف روابط بین‌الملل و به منظور حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و ارتقا ثبات و پیشرفت اقتصادی بین‌المللی و رفاه عمومی و ملت‌ها، با یکدیگر همکاری نمایند. از این رو است که تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا به شدت بر توسعه جمعی اقتصادی و اجتماعی کشور تأثیر می‌گذارند و با محروم کردن کشور هدف از مزایا و منافع اقتصادی مختلف، «اصل همکاری» را نیز نقض نموده است. با تمام این‌ها آمارهای داخلی ایالات متحده آمریکا نشان‌دهنده این موضوع است که این کشور تاکنون بیش از هر کشور دیگری به اعمال تحریم‌های یکجانبه اقدام کرده است. به اعتقاد دایره تحقیق

کنگره آمریکا، این دولت مجازات‌های اقتصادی را به عنوان اقدامات غیرنظامی تلقی می‌کند که بر جریان کالاها، خدمات و دارایی‌های مالی بر یک کشور خارجی خاص، اثر سوء می‌گذارد. بدین منظور که این کشور به دلایل سیاسی تنبیه یا اجبار شود با این هدف که ناخرسندی ایالات متحده آمریکا از اعمال آن کشور مشخص شود. ایالات متحده آمریکا در فاصله سال‌های ۱۹۷۹ تا ۱۹۹۲ م، ۷۹ مورد مجازات اقتصادی (تحریم) را علیه کشورهای دیگر اعمال کرده است. از دید مقامات آمریکایی، تحریم‌ها هر نوع محدودیت یکجانبه‌ای است که نسبت به فعالیت اقتصادی در ارتباط با یک کشور یا نهاد خارجی و بنا بر دلایل سیاست خارجی یا امنیت ملی اعمال می‌شود (اخوان و شفیعی، ۱۳۹۸: ۵۵).

لازم به ذکر است که راستای تضییع و نقض آشکار حق بر توسعه جمهوری اسلامی ایران، دسته‌ای از تحریم‌ها هستند که توسط ایالات متحده بر برخی صنایع و فعالیت‌های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران اعمال شده‌اند که اکثراً این دسته از تحریم‌ها بعد از صدور قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت ملل متحد بر مبنای «برنامه جامع اقدام مشترک متوقف گردیده بودند و با خروج ایالات متحده آمریکا از برجام به موجب فرمان رئیس جمهور این کشور در ۸ می ۲۰۱۸، توسط وزارت خزانه‌داری این کشور در ۶ آگوست ۲۰۱۸ به شرح ذیل احیا شدند:

۱. ممنوعیت خرید و فروش اسکناس یا اسناد مبتنی بر دلار از سوی دولت جمهوری اسلامی ایران؛
۲. ممنوعیت خرید و فروش طلا و سایر فلزات گرانبها، خرید، تأمین یا انتقال فلزاتی نظیر گرافیت؛
۳. ممنوعیت خرید و فروش فلزات خام یا نیمه خام مانند آلومینیوم و آهن، زغال سنگ و نرم‌افزارهای مورد استفاده از سوی صنایع ایران؛
۴. تحریم صنعت خودروسازی ایران؛
۵. ممنوعیت خرید و فروش و تأمین قطعات هواپیما؛
۶. تحریم معامله با بخش‌های کشتیرانی و کشتی‌سازی ایران و عاملان بنادر (IRIL) شامل شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران، خطوط کشتیرانی جنوب و وابستگان به آن‌ها؛
۷. تحریم معامله با شرکت ملی نفت، ایران شرکت ملی نفتکش ایران (NITC)، شرکت بازرگانی نفت ایران نیکو (NICO) و همچنین خریداری نفت، محصولات نفتی یا

محصولات پتروشیمی از جمهوری اسلامی ایران؛

۸. ممنوعیت هرگونه مبادلات مالی بین مؤسسات مالی بین‌المللی با بانک مرکزی ایران یا مؤسسات مالی ایرانی؛

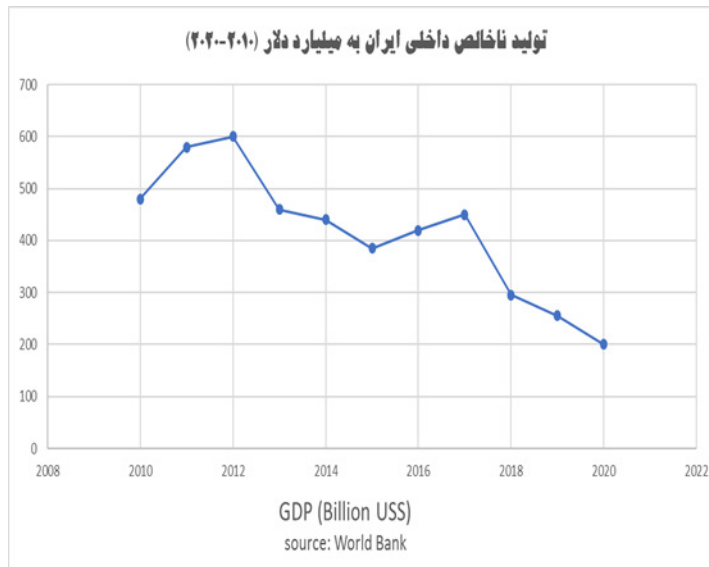
۹. ممنوعیت سرمایه‌گذاری در بخش انرژی؛

۱۰. ممنوعیت همکاری با ایران در قالب تعهدات، خدماتی بیمه‌ای و بیمه اتکائی ایالات متحده آمریکا همچنین واردات فرش و مواد غذایی مانند پسته از ایران و صادرات هواپیماهای تجاری و قطعات و خدمات آن به ایران با ممنوع اعلام کرده است.

در ضمن آمریکا علاوه بر اعمال این ممنوعیت‌ها، تا کنون حدود ۳۰۰ شرکت و سازمان جدید به لیست تحریم‌ها اضافه کرده است. شرکت پتروشیمی جمهوری اسلامی ایران، بسیاری از شرکت‌های وابسته به شرکت ملی نفتکش جمهوری اسلامی ایران، شرکت ملی صنایع پتروشیمی جمهوری اسلامی ایران از مهم‌ترین این شرکت‌ها و مؤسسات هستند (قاسمی و مؤیدیان، ۱۳۹۹: ۱۳۷-۱۳۹). از آن جایی که اقتصاد ایران به صورت گسترده به صادرات نفت خام وابسته بوده و بخش عمده اقتصاد آن با فروش نفت خام تأمین مالی می‌شود، تحریم‌ها بر صادرات نفت خام، جلوگیری از ذخیره‌سازی یا جابه‌جایی نقدینگی ارزی حاصل از صادرات نفت خام و واردات کالا و خدمات اثرگذار بوده است. به‌گونه‌ای که دوره دوم تحریم‌های آمریکا موجب کاهش صادرات نفت ایران به میزان ۵۳٪ درصد و کاهش صادرات فرآورده‌های نفتی به میزان ۱۷٪ درصد شده است (کریم‌پور و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۷۱). ضمناً تحریم‌ها در کنار دیگر مشکلات ساختاری سبب گردیده تا بازرگانی ایران با جهان اندک و از تراز منفی به خصوص در عرصه کالاهای صنعتی و مبتنی بر دانش فنی برخوردار باشد. به‌طوری که سهم ایران از صادرات جهانی در سال ۲۰۲۰ میلادی فقط ۵۷٪ بوده و در رتبه ۱۲۴ از نظر ایجاد محدودیت برای ورود و خروج سرمایه‌های بین‌المللی ایران قرار گرفته است. در سال ۲۰۱۰ میلادی رشد اقتصادی ایران ۱ درصد بوده است درحالی که قطر در همان سال ۱۶/۳ رشد داشته و نرخ تورم در ایران ۲۲/۵ و امارات ۱ درصد بوده است. همچنین رشد اقتصادی ایران در سال‌های ۸۸-۱۳۸۷ به ترتیب ۱٪ و ۱ درصد بوده است (رجبی، ۱۴۰۱: ۱۵۱). بیشترین آثار مخرب اعمال تحریم‌ها بر اقتصاد ایران در دوره ریاست جمهوری ترامپ اتفاق افتاد. یکی از آثار آن افت تولید ناخالص داخلی بود، اقتصاد ایران از سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۰ حدود ۹۹/۴ درصد منقبض (کوچک) شده بود. ضمناً بر اساس اظهارات

صندوق بین‌المللی پول پیش‌بینی شده بود که در سال ۲۰۲۱ حدود ۱۲/۴ درصد از جمعیت ایران بیکار شوند (مزروعی، ۱۴۰۰). از لذا تحریم‌های ایالات متحده بر شاخص‌های اقتصاد پررونق و توسعه انسانی تأثیر منفی شدیدی گذاشته است. به دیگر سخن؛ اعمال تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی بر خرید و فروش، روابط بازرگانی و بیمه، ارتباط‌های پولی و بانکی، تجمیع سرمایه داخلی و سرمایه‌گذاری خارجی به شدت اثرگذار است (رجبی، ۱۴۰۱: ۱۴۹).

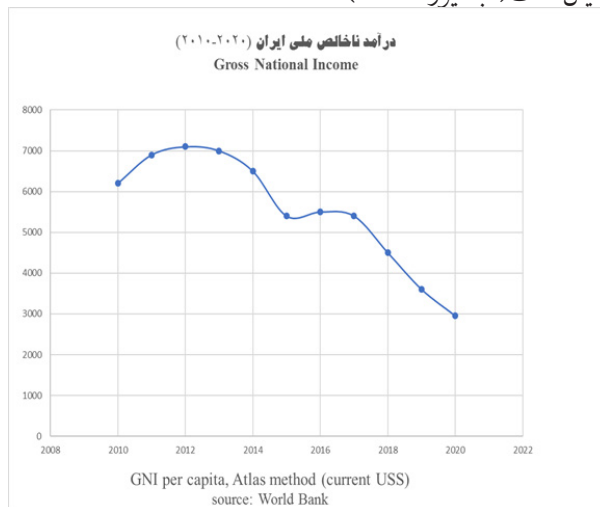
تولید ناخالص داخلی ایران پس از آن که دونالد ترامپ رئیس‌جمهور سابق آمریکا، کشورش را در سال ۲۰۱۸ میلادی از توافق برجام خارج کرد، با سقوطی قابل توجه رو به رشد. تا سال ۲۰۲۰ میلادی، تولید ناخالص داخلی ایران به چیزی حدود یک سوم تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۲۰۱۲ میلادی رسید (کبنانیوز، ۱۴۰۱).

در ادامه روند کاهشی تولید ناخالص داخلی، نرخ تورم و قیمت‌های مصرف‌کننده نیز به عنوان مهم‌ترین پیامدهای منفی تحریم‌های یکجانبه آمریکا، به شدت افزایش یافته است. نمودار زیر گویای این امر است (کبنانیوز، ۱۴۰۱).

همچنین، میانگین درآمد ناخالص ملی ایران در سال ۲۰۲۰ میلادی به کمتر از نصف میزان آن در سال ۲۰۱۲ میلادی رسید. این مسئله عملاً نمودی عینی برای نشان دادن کاهش سطح معیشت و رفاه ایرانیان است (کبنانیوز، ۱۴۰۱).

(منبع: بانک جهانی؛ به نقل از کبنانیوز)

به طور کلی، همان گونه که از اعلامیه حق بر توسعه و سایر اسناد بین المللی حقوق بشر استفاده می شود، حق بر توسعه یکی از حقوق بنیادین است که زمینه ساز تحقق سایر حقوق بشر و آزادی های اساسی برای انسان است. ایجاد مانع در برابر حق بر توسعه باعث خواهد شد تحقق و اجرای دیگر حقوق بشر نیز با دشواری مواجه گردد (فیروزی، ۱۳۹۶: ۹۰). باید گفت، وضعیت حقوق بشر در یک کشور می تواند بر میزان فقر تأثیر بگذارد. این امر می تواند از طریق دسترسی نابرابر به منابع، تحریم های تجاری، خشونت سیاسی و سرکوب اتفاق بیفتد. لذا نقض حقوق بشر می تواند شرایط فقر و شرایط زندگی اقشار فقیر جامعه را تشدید کند که به نوبه خود رشد و توسعه را محدود می کند (Apergis & Coorayb, 2019: 2). چرا که از ملزومات و فاکتورهای مهم دستیابی به توسعه و پیشرفت در کشورها، از بین بردن فقر و بیکاری و رسیدن به سطحی مطلوب از رفاه می باشد. در همین راستا، جمهوری اسلامی ایران یکی از مهم ترین کشورهای هدف این تحریم ها بوده است که از نظر حق بر توسعه، به دلیل ناتوانی در دسترسی به فناوری، تکنولوژی و مبادلات اقتصادی و تعامل مثبت و تبادل و همکاری سازنده با کشورها و نیز افزایش فقر و بیکاری ناشی از تحریم ها، دچار مشکلات بسیار اساسی شده است. بنابراین به طور حتم می توان ادعان نمود که جمهوری اسلامی ایران عملاً در راستای تحقق پیشرفت و دستیابی به حق مسلم حق بر توسعه خویش و داشتن رشد اقتصادی باز داشته شده است.

نتیجه گیری

تحریم ها می بایست با رعایت موازین و اصول عام حقوق بین الملل، مقررات منشور سازمان ملل متحد، قواعد آمره بین المللی و حقوق بشر و بشر دوستانه صادر گردند. اما امروزه باید ادعان نمود که در جامعه بین المللی، حقوق، بازیچه ی دست سیاست و قدرت های بزرگ گشته است. یکی از آسیب های جدی چنین فضایی، وضع و اعمال تحریم های یکجانبه توسط برخی از کشورهای قدرتمند علیه کشورهای کمتر توسعه یافته است که بر خلاف منشور سازمان ملل متحد و قواعد حقوق بین الملل صورت می پذیرد، که این امر با اصل تعامل و همکاری دولت ها در سطح بین المللی که از اصول و اهداف مهم سازمان ملل متحد است، تضاد دارد. در همین راستا، ایالات متحده آمریکا یکی از این کشورهاست که با اعمال تحریم های یکجانبه بر علیه جمهوری اسلامی ایران و بدون هیچ توجیه عقلانی، عملاً و آشکارا مرتکب نقض حقوق

بشر شده است. از جمله این حقوق نقض شده که توسط اسناد بین‌المللی مورد حمایت قرار گرفته‌اند، می‌توان به حق توسعه اشاره نمود که در پژوهش حاضر بدان پرداخته شد. امروزه تحریم‌های ایالات متحده آمریکا به ویژه تحریم‌های اقتصادی این کشور به‌طور فزاینده‌ای به عنوان ابزاری برای دستیابی و تحقق اهداف سیاسی به‌کار گرفته می‌شوند. در این میان تحریم‌ها بیش از این که دولت را تحت فشار قرار دهد، مستقیماً مردم ایران را نشانه گرفته‌اند و از داشتن حقوق بشر محروم نموده است. به واقع ایالات متحده با تحت فشار قرار دادن مردم ایران، خواهان دستیابی به مقاصد سیاسی خویش است و سیاست تغییر حکومت را دنبال می‌نماید.

حق توسعه بر اساس اصل تبادل و همکاری میان کشورها بنا نهاده شده است و تحریم‌ها این اصل را نقض می‌کنند و مانع همکاری کشور تحریم‌شونده با سایر کشورها بویژه در زمینه مسائل مربوط به انتقال تکنولوژی، فناوری و دسترسی و تبادل آزاد اطلاعات را منجر می‌شوند. همچنین در نتیجه تحریم‌ها شاهد افزایش نرخ تورم، کاهش ارزش پول ملی، محدودیت در تجارت (واردات و صادرات)، محدودیت در دریافت کمک‌های بشردوستانه و وام و کاهش تولید و درآمد ناخالص ملی هستیم که منجر به افزایش فاصله طبقاتی، فقر، نرخ بیکاری و بالا رفتن سطح مرگ و میر در اثر عدم دسترسی به درمان و داروهای اساسی در کشور گردیده است و لذا شدیداً رشد و توسعه را محدود نموده است. به طور کلی با وجود این که عملکرد آمریکا نه تنها، ناقض تعهد عام‌الشمول این کشور در قبال ایران بوده، در تعارض و تباین با منافع حقوقی دیگر اعضای جامعه بین‌المللی نیز بوده و هست. اما هیچ‌گونه اقدام عملی مؤثر و مطلوبی صورت نپذیرفته است. بنابراین، بهترین راهبرد و راهکار، راهبرد مقاومت با تأکید بر دیپلماسی فعال و به‌کارگیری ابزارهای حقوقی، فرهنگی و رسانه‌ای با استناد به معاهدات حقوق بشری و معاهدات مودت در دادگاه‌ها، مراکز و مجامع بشری در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای در جهت اثبات مسئولیت بین‌المللی ایالات متحده آمریکا و دریافت غرامت از این کشور، تقلیل تحریم‌ها و نیز محکومیت آن از سوی افکار عمومی است.

منابع

۱. آل کجفاف، حسین و انصاریان، مجتبی (۱۳۹۳)، تأثیر تحریم‌های یک جانبه و چند جانبه بر ایران از منظر حق بر سلامت شهروندان ایرانی، فصلنامه حقوق پزشکی، سال هشتم، شماره ۲۹، تابستان.
۲. اخوان، بهار و شفیع، محمود (۱۳۹۸)، «تحریم‌های آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران از منظر حقوق بین‌الملل»، پژوهشنامه حقوق بشری، سال چهارم، شماره ۴ (پیاپی ۱۵)، بهار.
۳. ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۶)، «جامعه‌شناسی توسعه»، چاپ ششم، تهران: انتشارات کیهان.
۴. اسلامی‌گیلانی، محمدصادق (۱۳۹۵)، «تحلیل انتقادی تحریم‌ها: مشروعیت‌سنجی حقوقی تحریم‌های اقتصادی یک جانبه امریکا علیه ایران»، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع).
۵. باکسی، آندرا (۱۳۸۳)، «تحول حق توسعه، در سیمونیدس، جانوس، حقوق بشر: ابعاد نوین و چالش‌ها»، ترجمه محمد علی شیرخانی، چاپ اول، جلد اول، تهران: انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
۶. پورقصاب امیری، علی و علی‌نژاد دارسرا، محمدمهدی (۱۳۹۹)، «تحریم‌های یک جانبه آمریکا و نقض آشکار حقوق بشر»، فصلنامه علوم اسلامی انسانی، دوره ششم، شماره ۲۳، پاییز.
۷. پیری، مهدی و سهرابی، رضا (۱۳۹۹)، «تحریم‌های فراسرزمینی ایالات متحده در ارتباط با ایران و سازگاری آن با قواعد سازمان جهانی تجارت»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره پنجاه، شماره ۴، زمستان.
۸. تاموشات، کریستیان (۱۳۹۸)، «حقوق بشر»، ترجمه حسین شریفی طراز کوهی، چاپ سوم، تهران: نشر میزان.
۹. خواجگی، غلامرضا (۱۳۹۱)، «تحریم اقتصادی از منظر حقوق بین‌الملل با تاکید بر حقوق بین‌الملل اقتصادی و حق توسعه»، فصلنامه دانشنامه حقوق اقتصادی، دوره جدید، سال نوزدهم، شماره ۲، پاییز و زمستان.

۱۰. چوپانی نجف آبادی، حمید (۱۳۹۱)، «کارکرد تحریم‌های بین‌المللی علیه جمهوری اسلامی ایران در سیاست مهابار ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران.
۱۱. حاجی یوسفی، امیرمحمد و غائبی، رضا (۱۳۹۶)، «مفهوم حق توسعه در روابط بین‌الملل از نگاه نظریه پسااستعماری»، فصلنامه سیاست جهانی، دوره ششم، شماره ۴، زمستان.
۱۲. حبیبی، همایون و اقبالی، کیوان (۱۳۹۹)، «حق بر توسعه و تاثیر آن بر تحقق بعد داخلی حق بر تعیین سرنوشت»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره پنجاه، شماره ۲، تابستان.
۱۳. ذاکر حسین، محمدهادی (۱۴۰۰)، «تعقیب تحریم‌های اقتصادی به عنوان جنایت علیه بشریت»، مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران، دوره پنجاه و یکم، شماره ۲، تابستان.
۱۴. رجبی، محمد (۱۴۰۱)، «بررسی تحریم‌های بین‌المللی و موازین حقوق بشر (با تأکید بر تحریم‌های چندجانبه علیه ایران)»، فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال یازدهم، شماره ۱، بهار.
۱۵. رحمانی، شهرام و جعفری، افشین (۱۳۹۸)، «تقابل یک جانبه‌گرایی و حاکمیت قانون در حقوق بین‌الملل؛ مطالعه موردی: تحریم‌های آمریکا علیه ایران»، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال نهم، شماره ۴، زمستان.
۱۶. رضایی‌نژاد، ایرج (۱۳۸۷)، «تأملی بر مفهوم حق بر توسعه»، دانشنامه حقوق و سیاست، شماره ۱۰، زمستان.
۱۷. سلیمی ترکمانی، حجت (۱۳۹۷)، «حق بر توسعه به مثابه‌ی حقی بشری در گستره‌ی حقوق بین‌الملل انرژی»، فصلنامه مطالعات حقوق انرژی، دوره چهارم، شماره ۲، پاییز و زمستان.
۱۸. سنگوپتا، آرجون (۱۳۸۳)، «حق توسعه در نظریه و عمل»، ترجمه منوچهر توسلی، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۳۰، بهار.
۱۹. شایگان، فریده (۱۳۸۸)، «حق توسعه»، تهران: نشر گرایش.
۲۰. شایگان، فریده و دیگران (۱۳۸۲)، «تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بشر»، تهران: نشر گرایش.

۲۱. صداقت، سید ماکان؛ شریفی طراز کوهی، حسین، شمس، احمد و منصوری، سعید (۱۳۹۸)، «بررسی رابطه حق توسعه و ارتقاء توسعه پایدار و همه‌جانبه کشورهای توسعه‌یافته»، فصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال سیزدهم، شماره ۳۴، پاییز و زمستان.
۲۲. صمدی یامچلو، ناهید (۱۳۹۶)، «تحریم‌های یکجانبه آمریکا و تحریم‌های سازمان ملل علیه جمهوری اسلامی ایران»، تهران: انتشارات قانون یار.
۲۳. طباطبایی، جعفر و عسگرخانی، ابو محمد (۱۳۹۸)، «بررسی و تحلیل نقض نسل سوم حقوق بشر از ناحیه تحریم‌های آمریکا»، فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس، دوره دهم، شماره ۳۹، پاییز.
۲۴. ظریف، محمدجواد و میرزایی، سعید (۱۳۷۶)، «تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران»، مجله سیاست خارجی، سال یازدهم، شماره ۱، بهار.
۲۵. عباسی، بیژن (۱۳۹۵)، «حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین»، تهران: انتشارات دادگستر، چاپ دوم.
۲۶. عزتی، مرتضی و سلمانی، یونس (۱۳۹۴)، «برآورد اثر تحریم‌های اقتصادی بر رشد اقتصادی ایران»، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال هجدهم، شماره ۶۷، تابستان.
۲۷. فیروزی، مهدی (۱۳۹۶)، «موانع و چالش‌های فراروی حق بر توسعه»، فصلنامه اسلام و مطالعات اجتماعی، سال پنجم، شماره ۳، زمستان.
۲۸. قاسمی، غلامعلی و مؤیدیان، امینه (۱۳۹۹)، «تحریم‌های هسته‌ای آمریکا ایران از منظر حق تعیین سرنوشت اقتصادی ملت‌ها»، فصلنامه تعالی حقوق، سال یازدهم، دوره ششم، شماره ۱، بهار.
۲۹. کبنانیوز (۱۴۰۱)، «تأثیر تحریم بر اقتصاد ایران؛ مردم قربانیان بزرگ تحریم‌های آمریکا»، کد خبر: ۴۴۸۷۲۶، تاریخ: ۱۳/۳/۱۴۰۱، قابل دسترسی در: <https://www.kebnews.ir/news/448726>
۳۰. کریم‌پور، ساناز، قاسمی، عبدالرسول و محمدی، تیمور (۱۳۹۹)، «تأثیر تحریم‌های اقتصادی ایران بر تجارت نفت خام ایران و کشورهای عضو اوپک: کاربرد مدل جاذبه تعمیم‌یافته»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، سال دهم، شماره ۳۴، بهار.

۳۱. گودرزی، ساناز (۱۳۹۶)، «بررسی تأثیر تحریم‌های غرب بر حقوق بشر و حقوق زنان»، فصلنامه صیانت از حقوق زنان، سال سوم، شماره ۹، پاییز.
۳۲. محمودی کیا، محمد (۱۴۰۰)، «بررسی مقایسه‌ای تعارضات هنجاری و گفتمانی نظام حقوق بشری اسلامی با نظام حقوق بشر اروپایی»، فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال دهم، شماره ۴، زمستان.
۳۳. مزروعی، محمد مهدی (۱۴۰۰)، «تحریم‌ها و اثرات آن بر اقتصاد ایران»، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره خبر: ۳۸۲۸۴۶۵، تاریخ چاپ: ۱۴۰۰/۱۰/۵، قابل دسترسی در: <https://donya-e-eqtasad.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-%D8>
۳۴. منوچهری، عباس و دشتی، محمد (۱۴۰۰)، «حق توسعه‌ی انسان»، فصلنامه پژوهش سیاست نظری، دوره جدید، شماره ۲۹، بهار و تابستان.
۳۵. موسوی، سارا و باقری دولت آبادی، علی (۱۴۰۰)، «تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر حقوق سیاسی - اقتصادی و وضعیت سلامت شهروندان کره شمالی»، فصلنامه سیاست جهانی، دوره نهم، شماره ۱، بهار.
۳۶. نادمی، یونس و حسنونند، داریوش (۱۳۹۸)، «شدت تحریم‌ها و فقر در ایران: لزوم لغو تحریم‌ها از منظر حقوق بشر»، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره نهم، شماره ۳۱، تابستان.
۳۷. نفیو، ریچارد (۱۳۹۹)، «هنر تحریم‌ها؛ نگاهی از درون میدان»، مترجم سیدعلی صادقی، تهران: انتشارات پیام محراب.
۳۸. وکیل، امیرساعده و تحصیلی، زهرا (۱۳۹۲)، «ایران و تحریم‌های بین‌المللی»، تهران: انتشارات مجد.
۳۹. یاری، احسان؛ رضایی، دانش و غلامی، محمدحسن (۱۳۹۸)، «گونه‌شناسی تحریم‌های بین‌المللی اعمال شده علیه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۵-۱۳۵۸)»، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال بیست‌وششم، شماره ۹۹، پائیز.
40. Apergis, Nicholas; Coorayb, Arusha (2019), How Do Human Rights Violations Affect Poverty and Income Distribution? *International Economics*, 13 November, pp.1-31.
41. Nivesjö, Jon (2012), On Economic Sanctions and Democracy: The

Function of Economic Sanctions as a Tool to Promote Democratic Development, Malmö University, *Global Political Studies*, Available at: <https://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/15931/Jon.Nivesjo.On.Economic.Sanctions.and.Democracy.BA.Thesis.pdf>